

Spinoza en de joodse ketteren uit
zijn tijd: Uriël da Costa,
Menasseh ben Israel en Juan de
Prado

Spinoza kring Soest

Cultureel en congrescentrum De Rank: Soesterbergsestraat 18 Soest

6 december 2025

De joodse achtergrond van Spinoza II

Gebhardt: De marraan is een katholiek zonder geloof en een jood zonder weten, maar wel met de wil.

Yovel: Spinoza is een marraan van de rede

Betekenis 'marraan'

1. Varken
2. Ketter, buitenstaander
3. Hypocriet, bedrieger
4. Verbannen 'onaanraakbaar'

1391 bloedbad in Sevilla

1449 Sentencia-Estatuto van Toledo

1478 Inquisitie Spanje

1492 Verbanning joden uit Spanje

1497 Gedwongen doop Portugal

1536 Inquisitie Portugal

1555 *Limpieza de sangre* (bloedreinheid)

1580 Verovering Portugal door Alva

1643 Val van de Hertog van Olivares

TTP 3, p. 152

toen de koning van Spanje vroeger de Joden dwong de godsdienst van zijn koninkrijk aan te nemen of in ballingschap te gaan, hebben zeer vele Joden de godsdienst der pausgezinden aangenomen; maar omdat aan hen die de godsdienst aannamen alle rechten van de natuurlijke Spanjaarden werden toegekend en zij alle ambten waardig werden bevonden, hebben ze zich terstond zo met de Spanjaarden vermengd dat er na korte tijd geen spoor meer van hen over was.

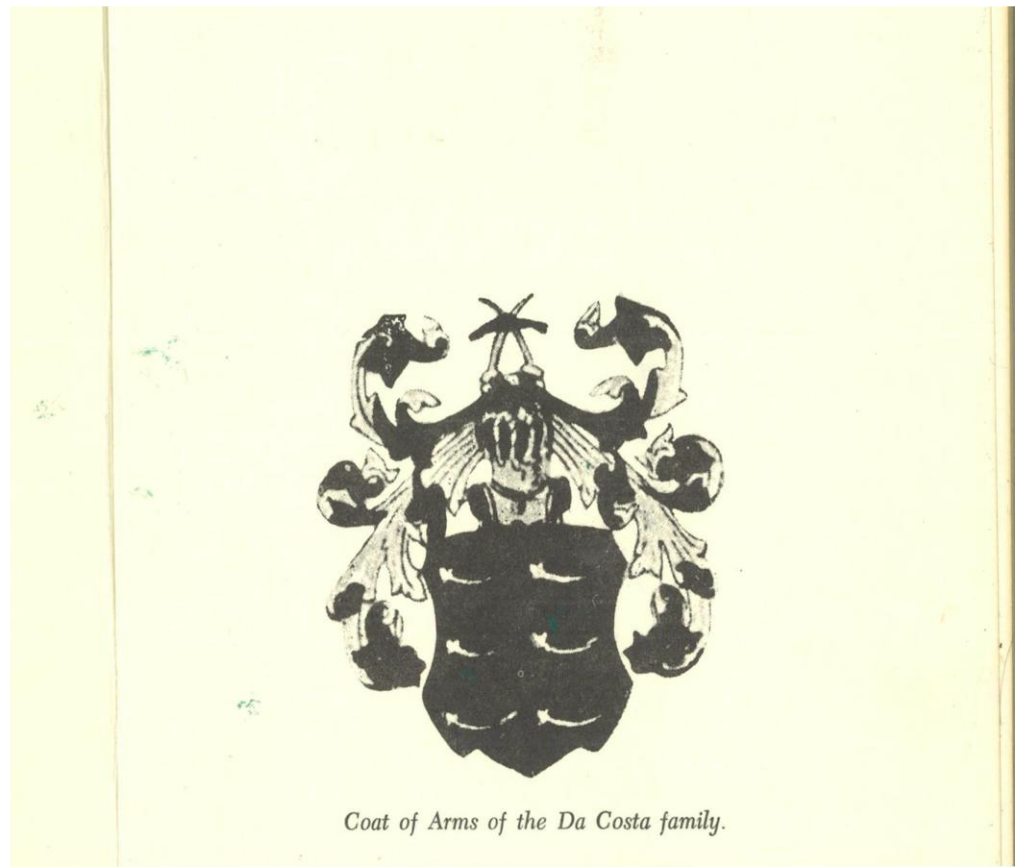
TTP 3, p. 153

Maar geheel het tegendeel overkwam degenen die door de koning van Portugal werden gedwongen de godsdienst van zijn staat aan te nemen. Zij bleven steeds, ook al hadden ze zich tot de godsdienst bekeerd, van allen afgezonderd leven, en wel omdat de koning hen alle ambten onwaardig had verklaard

Drie invloeden op Spinoza

1. Marraanse denkers
2. Collegianten / Libertijnen (Meinsma)
3. Nieuwe filosofie (Descartes)

1. Wapen van de Da Costa's

Uriël da Costa onderwijst Spinoza (1901) Schilderij van Samuel Hirzerberg (1865-1908)

1585 Porto. Zijn vader was een handelaar in suiker en wijn.

1604-1608 studie in Coimbra

1610 penningmeester kerk

1614 vlucht naar Amsterdam met moeder en broers. Alleen zus Maria blijft achter. Wordt besneden en kiest de naam Uriël

1615 reist door naar Hamburg

1616 stuurt thesen over traditie naar Venetië. In de ban in Hamburg, terugkeer naar Amsterdam

1623 Ook in Amsterdam in de ban. Belet tweede huwelijk, maar komt weer vrij na boete van Amsterdamse stadsrechtbank.

Leven en werk (alias Adam Romez)

1624-1627 ballingschap in Utrecht. Helaas geen inquisitie en mogelijkheid tot doodstraf.

1628 terugkeer naar Amsterdam

1633 Opnieuw in de ban 1639 vernederende ceremonie van berouw

1640 zelfmoord. Laat bezit na aan huisvrouw. Voorvader Isaac da Costa (1798-1860)

Geschriften

1618 *Propostas contra a tradição*

1623 *Over de onsterfelijkheid van de menselijke ziel*

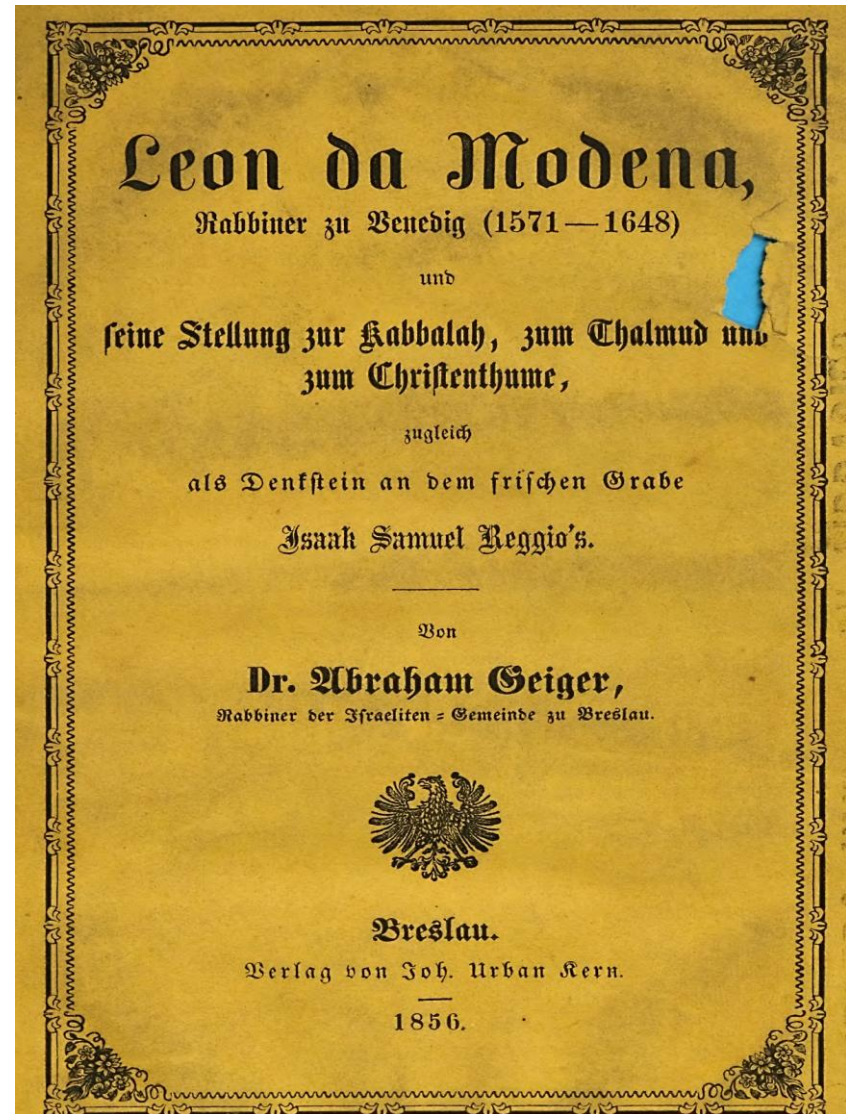
1624 *Exame das tradições phariseas conferidas com a lei escrita*

1648/1687 *Exemplar humanae vitae*

2 delen

Deel 1: 11 stellingen / vragen

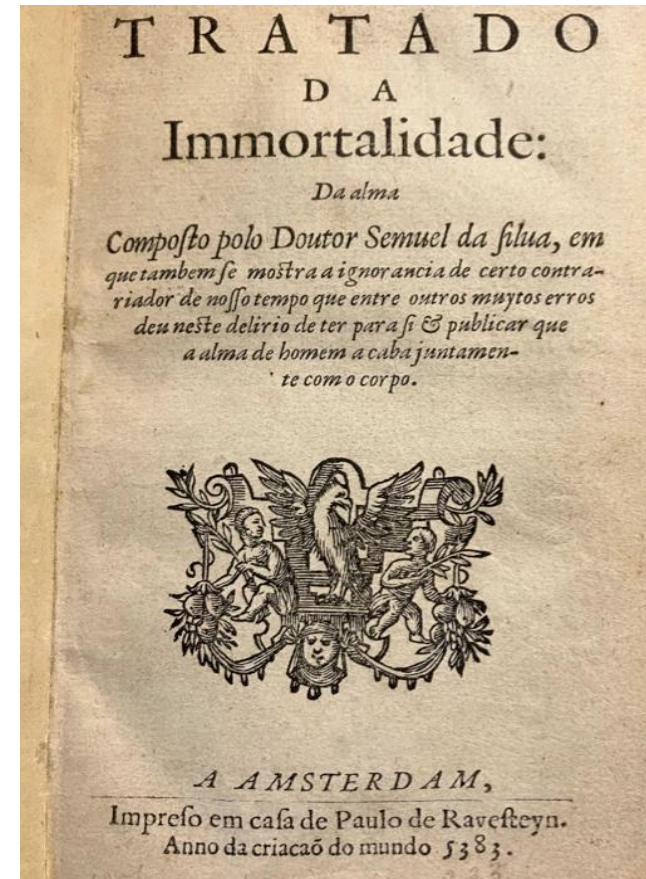
1. Gebedsriemen: niet in Thora
2. De besnijdenis
3. 8 i.p.v. 7 feestdagen in ballingschap
4. Doden van ontuchtige door vloeibaar lood Leviticus 20:14.
5. Stotende koe. 6. Oog om oog. 10. Omheining wet
7. Mondelinge leer. 8. meningen. 9. geloften
11. Zegenspreuk: 'zoals ons bevolen bij rabbinale besluiten'.

Propostas contra a tradição: Gebedsriemen

Samuel da Silva (1570-1631)

Onderzoek van de Farizeese tradities door Spinoza

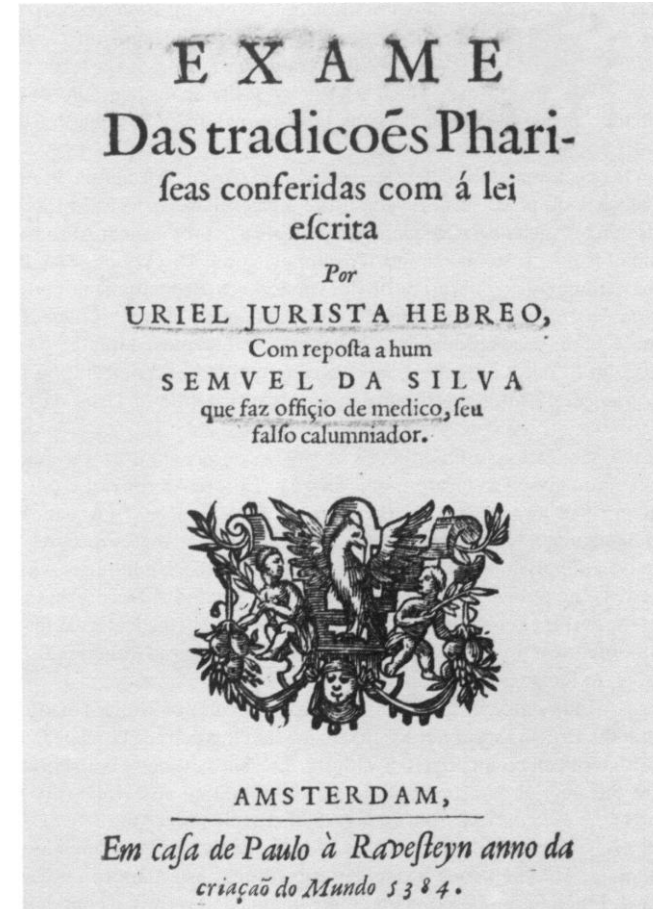
TTP 5: wetticisme

Wel hebben de Farizeeën na het verlies van hun onafhankelijke staat eraan [ceremoniën] vastgehouden ..

meer in een geest van oppositie tegen de christenen dan om God welgevallig te zijn.

TTP 7: mondelinge wet: de Farizeeën van hun rabbijnen hebben geleerd, een reeks langs welke zij deze overlevering tot op Mozes terugvoeren.

TTP 10: Ezra en Daniël in bijbel gesmokkeld

TTP 18: puur speculatieve zaken als Gods wet

Ja, waar dit het geval is, regeert voornamelijk de woede van het lagere volk. Zo liet Pilatus, om toe te geven aan de woede van de Farizeeën, Christus kruisigen, hoewel hij wist dat hij onschuldig was. Zo ook begonnen de Farizeeën godsdienstige problemen op te werpen en de Sadduceeën van onvroomheid te beschuldigen, toen zij de rijkere uit hun hoge posities wilden verdrijven.

Deel 1, hoofdstukken 1-14

1. Tegen de mondelinge wet:

- In strijd met schriftelijke wet
- geen verdere uitleg nodig, want dan is de schriftelijke wet onvolmaakt
- Mozes geeft zelf verheldering, bv. Num 15: 32 hout sprokkelende man op sabbat.
- Mondelinge traditie uitvinding van Antigonus (koning 40-37 v. Chr) Israel, onenigheid in Talmud, gebroken traditie.

Deel 2: de sterfelijkheid van de ziel

Tekst van Uriel da Costa

Ingevoegd in de tekst van
Samuel da Silva's Traktaat

Chapter 8

*Concerning a False Definition of the Human Soul
and the Ignorance of the One who Proposed it*

We got wind of a book that the adversary — the one who forces us to write — was trying to have printed. We were very eager to see it, and managed to obtain a single quire, which we can faithfully attest is in his own hand. Here now follows a word for word transcript. We have merely divided it into sections, for the clearer refutation of each of his points. This is what he says:

Chapter 23 ¹

What Constitutes the Soul? Who Engenders It?
Is It Mortal or Immortal?

As we are going to deal with the question of whether the soul is mortal or immortal, it is necessary to enquire in the first place just what constitutes the soul, especially since some ignoramuses speak of it as of a damsel housed in our bodies, and one even sees paintings depicting souls leaving purgatory. But what we would call the soul of man is the vital spirit which animates the individual, and which is contained in his blood. The human being lives, works and moves by that spirit, which lasts him until nature or violent means extinguish it. There is no difference between the soul of an animal and the soul of a human being other than that man's soul is rational and the beast's is devoid of reason. As for the rest, as far as being born, living and dying is concerned, man and beast are exactly the same, as Selomo put it [cf. Eccl. 3, 19], and man has no pre-eminence over a beast as regards permanence, for all is vanity. Just as the soul of an animal, as the Law says, is contained in its lifeblood, so too is the human soul, which is vital spirit, also in the blood.

Definitie ziel en ontstaan

Ziel is beginsel van leven, bewegen en handelen. Niet een zuivere maagd in het vagevuur. Te lokaliseren in het bloed als een levensgeest.

Als dieren ziel met rationaliteit.

Voortplanting: mens uit mens net als olifant uit olifant.

Bijbel teksten:

Geschreven wet noemt nergens onsterfelijkheid,

Gen 2: 7 wanneer gij daarvan eet zult gij voorzeker sterven.

Gen 3: 19 Stof zijn gij ..

Argumenten voor onsterfelijkheid

1. De mens geschapen naar Gods evenbeeld.
2. Schepping mens niet als de andere dieren, maar door inblazing Gods adem.
3. Zonder zondeval onsterfelijkheid.
4. Mozes zei tot God, als Gij mijn volk niet vergeef schrap mij Ex 32.32. dan uit het boek der levenden. Enz

Ad 1. de mens natuurlijk niet in alles gelijk

Ad 2. Geest is leven, daarom de Geest Gods de levensgeest.

Ad. 3. Voortijdige dood.

Ad. 4. Boek niet betrekking op ander leven.

Dwalingen die uit de leer der onsterfelijkheid voortvloeien

1. Zielsverhuizing en vagevuur (Farizeeën). Daarom koe voorzichtig slachten. (Kabbalah).
2. Gebeden voor de doden.
3. Kwellingen lichamen
4. Geen middel om mensen angst in te boezemen. De dief vreest de galg en niet de hel, zo vreest de mens God en dan pas de hel, maar niet uit angst voor de hel heeft hij God lief. Geen valse illusies, maar beminnen van God om Hemzelf wil.

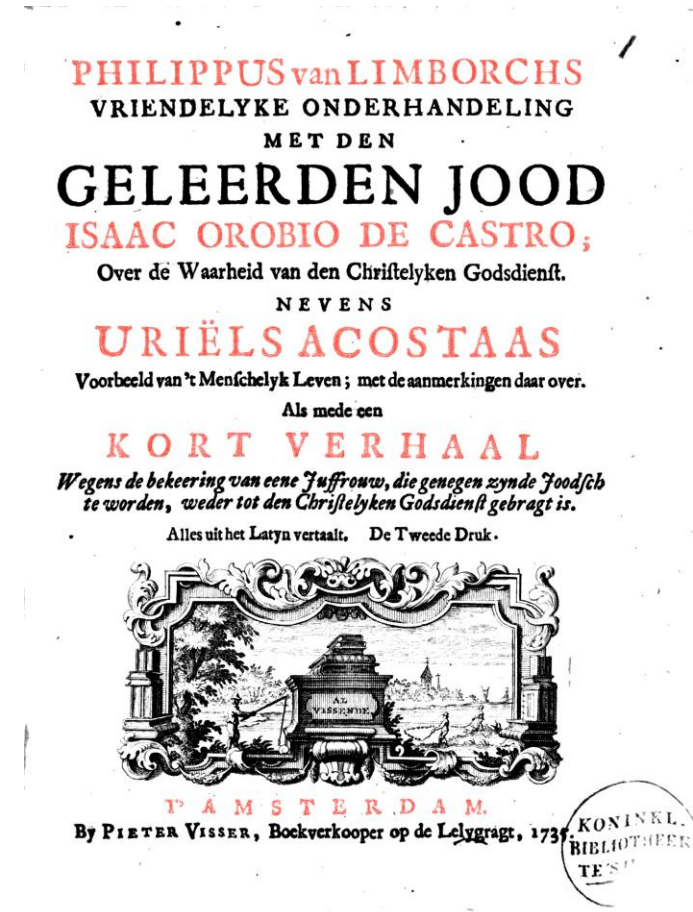
Argumenten voor onsterfelijkheid

1. Intellect. Ontkent kent als Epicurus de onsterfelijkheid. Da Costa vraagt zich af waarom? Is er dan geen voorzienigheid als deze betrekking heeft op dit leven.

Voorbeeld van een menselijk leven

1. Da Costa als christen: katholiek
probleem van de onsterfelijkheid
Rabbijns jodendom
2. Da Costa als jood
Oud-Testamentisch jodendom
3. Naturalistische godsdienst
Spinoza

Philippus van Limborch (1633-1712), studie theologie o.a. bij Voetius, remonstrants predikant en hoogleraar theologie. Schrijver van een *Historia inquisitionis*. Vriend van Locke.

Spinoza en Da Costa

Gebhardt: Spinoza begint waar Da Costa ophoudt.

Van transcendentie naar immanentie

Geen onsterfelijkheid

Geen transcendente God

Geen openbaring. Bijbelkritiek

Naturalisme: natuurwetten als bron moraal.

Marranen die hun lot omarmd hebben zijn mensen zonder vooraf bepaalde categorieën.

2. Menasseh ben Israel (Manoel Dias Soeiro) (1604-1657)

1596-1597 Vader gemarteld door inquisitie
(aangegeven door zijn vrouw.)

1604 geboorte en doop in Lissabon

1604 vlucht via Madeira en La Rochelle

1613 aankomst in Amsterdam. Besnijdenis

1616 Santa Irmandade de Talmud Tora

1619 Eerste preek

1622 Leraar en eerst onofficieel rabbijn

1623 Trouwt met Rachel Abarbanel

1626 Oprichting uitgeverij

1628 Sefer Elim (censuur Parnassim).
Toestemming via Venetië

Leven en werk

1640 Cherem. Jaar geen preekbevoegdheid. Overweegt vertrek naar Brazilië.

1643 Ontvangst stadhouder in synagoge

1651 agent voor Hebreeuwse boeken Christina van Zweden

1655 Engeland om toelating joden te bepleiten

1657 Sterft in Middelburg.

Beeltenis: Psalm 119:105 uw woord is een licht voor mijn voeten. Door rond te dwalen zoeken wij

Conciliador o de la conveniencia de los lugares. Amsterdam 1632, Latijn 1633.

De Creatione Problemata XXX. Amsterdam 1635.

De Resurrectione Mortuorum. Amsterdam 1636.

Esto es, Esperança de Israel. Amsterdam 1650

Piedra gloriosa o de la estatua de Nebuchadnesar. Amsterdam 1655.

Vindiciae judaeorum. Amsterdam 1656.

Latijnse vertaling conciliator

MENASSEH BEN ISRAEL
CONCILIATOR,

SIVE

De convenientia locorum S. Scrip-
 turæ, quæ pugnare inter se
 videntur.

Opus ex vetustis, & recentioribus omnibus
 Rabbiniis, magnâ industriâ, ac fide
 congestum.

FRANCOFURTI.

Auctoris typis & impensis.
 cl. Jo c xxxiii.

CATALOGVS

Autorum, & Librorum, qui in hoc opere citantur.

<i>Libri sententiarum aut Maamarim antiquorum sapientum.</i>	Daras Mofseh, Mi-pizés. Nahalat Abor. Midras Semuel. Leb Abor. Milé de-Abor. Perus Arambâ. Pirqué Mofseh.	Mafinjah Yefuah. Perus R. Yefahyâ. Marhor a-Sobhor. Keli Yacar. Leb Aaron.
Talmud Hierosolymitan. Talmud Babylon. 63. tra. Siphra. Siphre. Tanhuma. Torat Coanim. Mechilâ. Peficatâ Zutrâtâ. Toflaptâ Berachot. Toflaptâ Sanhedrin. Toflaptâ Sorâ. Maflechot Sophrim. Pirque R. Elihezer. Otiyor R. Aquiba. Tanâ de-bé Eliyahu. Targum Hierosolymitan. Targum Ben Uziel. Targum Anquelos. Yalkut. Rabor. Midras Soher Tob. Midras Mifle. Midras Semuel. Midras Hazit.	<i>Commentatores in Penta- teuchum.</i> Yedidyâ Alexandrinus. R. Hananel. R. Selomoh. R. Abrahâ Aben Ezra. R. Levi ben Guerfon. R. Mofseh Gerundenfis. R. Bahyé. Aqedat Ishac. Ishac Abravanel. Torat Mofseh. R. Obadyâ Sphornus. Mahaffé a-Sem. Hizquni. Toldot Ishac. Keli Yacar. Zeror a-Môr. Miclal Yophi. Bahal a-turim. Sipre Coen. Olât Tamid. Minha Belula. Hen Tob. Mizrahi. Gur Arye. Mecor Haym. Zapnat Pahaneah.	<i>In Agiographa.</i> R. David Kimhi. Nora Thehilot. Mehir Thehilot. Romemor El. Mizmor le-toda. Mehir Job. Oeb Mifpat. Sofanat a-Amâquim. Ayelet Aabim. Sores Yfay. Yedé Mofseh. Kehilat Yahacob. Manot a-Levi. Tipheret Ifrael. Mahyéné a-Yefuah. Gerundenfis. Abraham Frifolus.
<i>Interpretes Maamarim aut sententiarum. à ve- teribus fcriptarum.</i>	Hen Yahacob. Yephe Marhé. Yephe Toar. Captor Va-Ferah. Matanot Chehunâ. Or a-Sechel. Lehem Selomoh. Corban Aaron. Hiduffé Agador.	<i>Libri Cabaliftici.</i> Zoar. Zoar Hadas. Ticune a-Zoar. Sepher a-Bayr. Sepher a-Yefifirâ. Rechaya Mehemana. Sepher a-Kaná. Sepher a-Bitahon. Pardes Rimomim. Affis Rimomim. Pirus R. Berachiel. Saar a-Sem Ehadâs. Sepher a-Yhud. Abodat a-Codes. Tolahat Yahacob.
	<i>In Prophetas.</i> R. David Kimhi. Abravanel.	Saha-

Genesis 55 quaestiones

Genes. 1. 1. In principio creavit
Deus caelum & terram.

Toelichting: zoals de filosofen zeg-
ning voorafgaat. Deze orde veron-

Ibid. 2. 4. Quâ die Dominus Deus
fecit terram&caelum.

gen, is eerder wat qua tijd of orde-
dersteld onze vertelwijze in Gen 1.1.

Qua perfectie in 2:4.

30 problemen rond de schepping

אֱמֶת, מְאֲרָץ תִּצְמַח (zie embleem hiernaast)

Artikelen van het geloof (13)

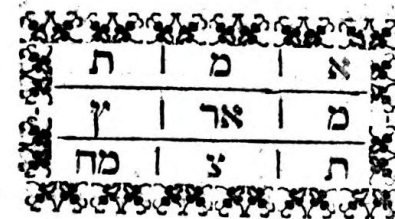
Maimonides (Mozes de Egyptenaar)

I. Si mundus est creatus, sequitur dari aliquem mundi creatorem : nulla enim res se ipsam creare potest. Hinc ex istis primus articulus , scilicet Deum esse.

MENASSEH Ben-Israël
DE
CREATIONE
PROBLEMATUM
TRIGINTA,
Cum summariis singulorum Proble-
matum, & indice locorum Scripturæ
quæ hoc opere explicantur.

PSALMO LXXXV. II.

Veritas è terra orietur.

AMSTELODAMI,
Prostant apud IOANNEM IANSSONIVM.
ס"ו ס"ו ס"ו XXXVI.

Epigram Barlaeus

Wat overeenkomstig de waarheid is kan ons behagen; .. en die vroomheid van een geloofsovertuiging die anders is dan de onze.

Verering van God vindt men bij alle mensen. Vroom zijn is ... niet uitsluitend één tijd of één volk eigen.

Al lopen onze opvattingen uiteen, laten wij Gode leven als vrienden en moge geleerdheid overal de Dit is de hoogste uitspraak van mijn geloof; wees hiervan overtuigd, Menasseh.

Zó zal ik een discipel van Christus, zó zult gij een zoon van Abraham zijn.

EPIGRAMMA,

IN

PROBLEMATTA

Clarissimi viri Manassis Ben-Israel,
DE CREATIONE.

QUæ cælos terrasq; manus, spatiosaq; Nerei
Æquora, & immensas, quas habet orbis opes,
Condiderit, mersumq; alta caligine mundum
Iusserit imperijs ilicet esse suis:
Differit Isacides. Et facta ingentia pandit;
Et nondum exhaustum contrahit arte Deum.
Hic atavos patresq; suos & verba recenset,
Sensaq; Thalmudicæ relligiosa Scholæ.
Vera placet, placet egregijs conatibus author,
Et pietas fidei disparis ista placet.
Cunctorum est coluisse Deum. Non unius ævi,
Non populi unius credimus, esse pium.
Si sapimus diversa, Deo vivamus amici,
Docta q; mens precio constet ubiq; suo.
Hæc. fidei vox summa meæ est. Hæc crede
Menasse.
Sic ego Christiades, sic eris Abramides.

C. BARLÆVS.

Schepping uit het niets problemata 2-7

Bara scheppen

God scheidt de wereld uit het niets, niet als een kunstenaar, maar het geheel van alles: vorm en stof

Jatsar vormen

Door substantiële vorm te verlenen aan de dingen

'asah maken

Door accidenten (eigenschappen) toe te voegen

Panah bezitten.

God als eerste oorzaak

Verdere problemen:

Schepping alle volken bekend? Nee, niet meer na torenbouw Babel.

Welke maand schepping? September

Schiep God middelijk of onmiddellijk?

Ziel tegelijk met lichaam? Ja

In zeven dagen? Nee metaforisch.

Demonen, engelen, wanneer geschapen? Later dan wereld.

Eeuwigheid wereld? Niet te beslissen.

Sabbat alle volken? Nee, alleen Israel.

De zeven noachitische geboden

1. Gebod om rechtvaardigheid te betrachten door rechtbanken in te stellen
2. Verbod om de Schepper te vervloeken of Zijn Naam te gebruiken of om (iets van) het geschapene te vervloeken.
3. Verbod op afgoderij (schepselen dienen of aanbidden).
4. Verbod om te moorden.
5. Verbod op onzedelijkheid bv incest.
6. Verbod op diefstal.
7. Verbod op het eten van het vlees van een nog levend dier.

Vrije wil in de klassieke en de Hebreeuwse filosofen

Johannes Beverwijk (1594-1647),
arts Dordrecht.

Brief 1634 vraag of het einde van
het leven vaststaat of veranderlijk
is.

Drie boeken

1. Einde van ons leven is bepaald door:

- - de sterren. Plato, Aristoteles, Thomas maar ook de joodse theologen en filosofen aanvaardden de astrologie. Staat vast door ervaring, rede en gezag.
- - de geneeskunde: Galenus en Avicenna

2. Wel veranderlijk.

Bekort door

- Zonde
- Toeval
- natuurlijke oorzaken (vlees)
- 3. vrije wil en goddelijk voorweten
- Ervaring rede en autoriteit. Voorweten is voorondersteld door profetie.

verlengd door

deugd en vroomheid

dieet, geestelijke oefeningen

De hoop van Israël: het messianisme

מקוה ישראל

Hoc est,

S P E S

ISRAELIS.

Authore

MENASSEH BEN ISRAEL

Theologo & Philosopho Hebræo.

Menasch ben Israel

AMSTELODAMI

ANNO 1650.

Viri Illust. Isaaci Vossii.

DE
H O O P
Van ISRAËL.

*Een werck met groote naukeurigheid
beschreven:*

DOOR

MENASSEH BEN ISRAËL.

Hebreeuws Godtgeleerde en
Wijfbegeer.

*Waer in hy handelt van de wonderlijcke
verfroyinge der 10 Stammen, en hare ge-
wisse herstellinge met de twee Stammen Juda
en Benjamin in 't Vaderlandt. Met veele aen-
wijfingen, naukeurige vertellingen, en verkla-
ringen van verscheyde Propheeten.*

Met meer als 90 Beschrijvers bevesticht:
Met een verantwoordingh voor de
Eedele Volcken der Jooden.

Den 2. Drucken van veel Letter-mis stellingen gefuywert.

(S: S)

AMSTERDAM,

Voor JOZUA REX, Boeck-binder,
op de Gingel, recht over de Appelen-matrickt,
in 't Jaer 1666.

Titel: Jer 14: 8

U, Hoop van Israël, zijn Verlosser in tijd van benauwdheid

Opdracht

To the very noble, very wise, and very eminent Lords, Deputies, and Parnassim of this Holy Community of Talmud Torah:

Joseph da Costa,

Isaac Jesurun,

Michael Espinoza,

Abraham Enriques Faro,

Gabriel de Rivas Atlas,

Isaac Belmonte,

Abraham Franco

De getuigenissen

LIBRI ET AUCTORES HEBRAEI.

Talmud Hierosolymitanum.
Talmud Babylonicum.
Paraphrasis Chaldaica.
R. Simhon ben Iohay.
Seder holam.
Rabor.
Ialkot.
Tanhuma.
Ioseph ben Gurion.
R. Schadia Gaon.
R. Moseh de Egypto.
R. Abraham Aben Ezra.
R. Selomoh Iarhi.
Eldad Danita.
R. David Kimhi.
R. Benjamin Tudelenfis.
R. Moseh Gerundenfis.
R. Abraham bar R. Hiya.
Don Ifhak Abarbanel.
R. Ioseph Coen.
R. Abraham Frisol.
R. Mordéhay Iaphe.
R. Mordechay reato.
R. Hazarya a-Adomi.

Auctores aliarum nationum, qui citantur in hoc tractatu.

A
Abrahamus Ortelius
Agathias.
Augustinus.
Alexis Vanegas.
Alfonfus Cernedro.
Alōsus Augustiniāus
Alonfus de Erzilla.
Alonfus Venerus.
Arias Montnanus.

B
Baronius.
Berosus.
Boterus.
Bozius.

C
Constantinus.

D
Diōdorus Siculus.
Dion.
Duretus.

E
Eselius Geradus.

Eusebius Cesariensis

F
Famianus Strada.
Franciscus de Ribera
Franciscus Iopes de Gomara.

G
Garcilassus de la Vega
Genebrardus.
Goropius.
Guil. Postellus.
Guilielmus Blawius
Guil. nchikardus.

H
Henricus Alangre.
Hugo Grotius.

I
Iacobus Verus.
Ioan. de castillanos.
Ioan. de Bairos.
Ioan. Roman.
Ioan. de Laet.
Ioan. Huarte.

doel

en ik bewijse dat de Tien Stammen na den tweeden Tempel niet weder zijn ghekeert , en dat sy onse Godts diensten, en Moses Wet behouden en volghen; en tot besluit haer gewisselijke herstellinge met de Twee Stammen van Juda en Benjamin in't Vaderlandt , onder

een Hooft alleen, den Messias, Soon van David : En hoe dat men behoort te geloven dat dese geluckige eeuw al naby is door verscheyde bedenckingen en overleggingen , in de welcke ik aenroer en verhael vele gedenckwaardighe Geschiedenissen, hebbe in ' t kort verscheyde Prophetien met besondere aendacht bygebracht en voorgesteld.

Doel vervolg

Ostendere spem, in qua vivimus, de adventu Messia, esse de bono futuro, arduo, sed infallibili, quia fundatur in absoluta promissione Dei

Soo versoeck ick aen alle geleerde en wijse lieden van de [Nederlands onze] Volckeren [*die*] mijn Schrift ter handt zal komen, dat in geval zy van eenigen gedenckwaerdigen voorval gegrontvest op de waerheydt bewust zijn ,

geschiedenisen in alle talen

Echter nu dat ick als Plato niet geswermt heb, bedenkingen te kennen geven

Relacion de Aharon Levi, alias Antonio de Montezinos (1644)

Quinto: Hoort van Indianen dat er een heilig volk is. (1642)

Inquisitie gevangen vanwege joodse praktijken vrijgelaten vanwege gebrek aan bewijs.

Francisco, gids, zegt zelf een jood te zijn.

Stam kent het shema.

300 personen, maar beschermd door God.

John Dury vertelt verhaal aan Thomas Torowgood *Jewes in America* (1648). Verdwenen 10 stammen. (Weder)komst Messias afhankelijk van alle joden kennen Christus. Openbaring 20: 1000jarig rijk en Nieuw Jeruzalem

Bewijs vier delen

1. Oorsprong Indianen

Alexin Venegas Carthagers

Arias Montanus kleinzoon Noach

10 stammen Israel. 4 Ezrea 40 Deze zijn de tien stammen, die uit hun land gevangen zijn genomen in de dagen van de koning Hosea, die Salmanasser de koning der Assyriërs gevankelijk weggevoerd heeft, en heeft hen over de rivier gevoerd, en zij zijn overgebracht in een ander land. 3-14.

Maar niet allen weggevoerd en ook elders.

Vergelijking met Britten die voor de Anglo-saksen wegvluchten.

2. Andere tien stammen: Overal ter wereld m.u.v. Engeland

Lastly, all think, that part of the ten Tribes dwell beyond the river Sabbathian, or sabbaticall.

Rabbi Johanan, the Author of the Jerusalem Talmud, who lived 160. yeares after the destruction of the second Temple, saith in his treatise of the Sanhedrin, cap. 17. That the ten Tribes were carried into three places, sc. to the Sabbaticall river, to Daphne the suburbs of Antioch, and thither where a cloud comes downe and covers them: And that they shall be redeemed from those three places; for so he opens that place of Isa. 49.9. That they may say to the Captives, Goe forth, (sc. to them who are at the Sabbaticall river) to them that are in darknesse, shew your selves, (sc. to them who are compassed with the cloud) and to all, they shall be refreshed in the wayes (sc. to them who live in Daphne of Antioch which is in Syria.)

Spes Israelis.

59

grationem populo, alias fedes, quas supra enumeravimus, ab eo quasitas.

S E C T. XIX.

Vltimò omnibus id persuasum est, partem decem tribuum habitare trans flumen Sabbathionis, aut Sabbaticum. Rabbinus Johanan, author Thalmud Hierosolymitani, qui vixit annis 160 post destructionem secundi templi, docet in tractatu Sanhedrim cap. 17. decem tribus transmigrasse tria in loca; nempe ad flumen Sabbaticum, ad Daphnen Antiochiæ suburbium, & eò ubi nubes descendit, ac eos contextit: & ex tribus locis istis redemptum eas iri. Ita nempe explicat versum illum Esaie cap. 49, *ut dicant captivis, exite; illis scilicet, quos ad flumen Sabbaticum ablegarant, & illis, qui sunt in tenebris, estote detecti: illis nempe, qui nube sunt circumdati, & omnibus in vis reficientur, illis, qui vivunt in Daphne Antiochiæ, quæ in Syria est; ut*

3. Verspreiding over wereld van joden, dan terugkeer naar Israel

28. Omnia illa verba sanctorum Prophetarum sunt , ex quibus de reductione Israelis in patriam constat.

Tempus illius scire datum est nemini datum.

Jesaja 43 5-7

Uit het oosten zal ik je nageslacht terughalen en uit het westen zal ik je verzamelen.

⁶ Ik zal tegen het noorden zeggen: “Geef ze terug!” en tegen het zuiden: “Laat ze gaan. Haal mijn zonen van ver en mijn dochters van de einden van de aarde.

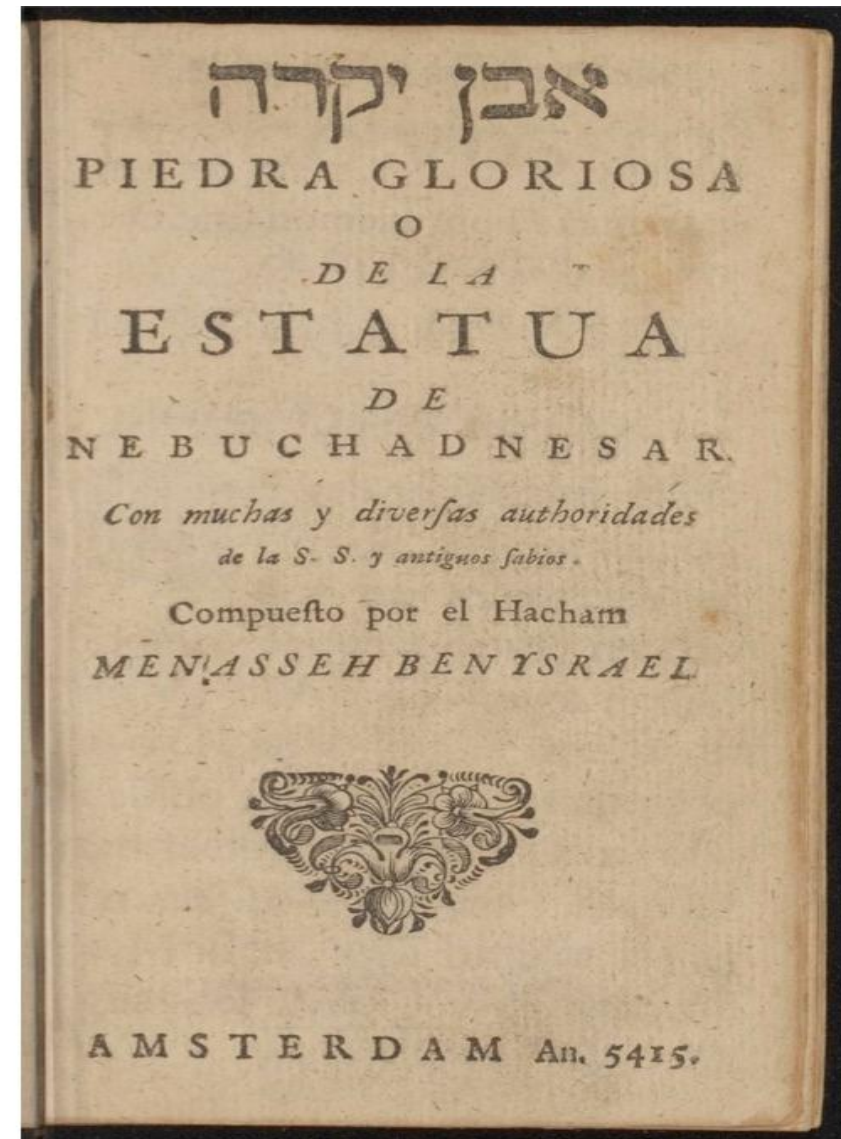
4. Rampen over Israel: vervulling profetie. Standvastigheid in lijden, leidt tot beloning

What shall we say of that horrible monster, the Spanish Inquisition, what cruelty hath not daily been used against a company of miserable ones, innocents, old men, and children, of every sex and age, who were slaine, because they could not divine who was their secret accuser? But let us see, why in al those places (in which that Spanish tyrannicall Empire rules) they were slain, who would observe the law of Mozes?

Secundò non potest eludi ratio, obquam Deum nos ad meliora servare dicimus , quam a nostra in tot malis constantia ducimus .

Daniel 12.7 En als hy sal voleyndt hebben teverstroyen de hant des heyligen volks, alle dese dingen voleyndt sullen worden. En dit is nu volbracht zedert dat'er in America Synagogen zyn.

De roemrijke steen of het standbeeld van Nebukadnezer

Daniel 2: 31-35

31 Gij, o koning! zag, en ziet, er was een groot beeld (dit beeld was treffelijk, en de glans ervan was uitnemend), staande tegen u over; en zijn gedaante was verschrikkelijk.

32 Het hoofd van dit beeld was van goed goud (1); zijn borst en zijn armen van zilver (2); zijn buik en zijn dijen van koper (3);

33 Zijn schenen van ijzer; zijn voeten deels van ijzer, en deels van leem (4).

34 Dit zag gij, totdat er een steen afgehouden werd zonder handen, die sloeg dat beeld aan zijn voeten van ijzer en leem, en vermaalde ze.

35 Toen werden te zamen vermaald het ijzer, leem, koper, zilver en goud, en zij werden gelijk kaf van de dorsvloeren des zomers, en de wind nam ze weg, en er werd geen plaats voor dezelve gevonden; maar de steen, die het beeld geslagen heeft, werd tot een groten berg, alzo dat hij de gehele aarde vervulde.

uitleg

Nebukadnezer heeft zijn macht van God

Maar:

Deut. 14: 7-8

Maar de volgende dieren mogen jullie niet eten: kamelen [Babel], hazen [Meden] en konijnen [Grieken]. Zij herkauwen wel, maar hebben geen gespleten hoeven. Zij zijn onrein voor jullie. Ook varkens mogen jullie niet eten [Rome], want die hebben wel gespleten hoeven, maar herkauwen niet. Ze zijn onrein voor jullie.

plata , y oro , el Dio grande
hizo saber al rey , lo que ha de
ser despues desto , y verdadero
es el sueño , y fiel su declara-
cion.

E X P O S I C I O N .

Verſo 37. **T**u ò rey , el Rey de los
reyes , Dios del cielo , el
reyno , theſoro , potencia , y gloria te dio.
O ſegun otra verſion , al miſmo
Nebuchadneſar , llama *Rey de los
reyes* (por tener muchos debaxo
de ſu obediencia) el Dio del cie-
lo te diò junto con el reyno y im-
perio , חסנא תוקפא יקרנא *Hiſnà,
Tok-*

Vijfde rijk

Koninkrijk van de messias: joodse macht: aards, niet na de dag des oordeels.

Daniel 7: leeuw, beer, (Persen, zie Aristoteles), tijger, (Grieken), verschrikkelijk monster met 10 horens, Romeinen (geen paus): leugenachtige mond: Mohammed.

4 rijken beoordeeld vanwege hun onderdrukking van Israel.

Weldaden Israel: Italiaanse steden, Habsburg, Polen, Republiek.

Proselieten.

Barmhartigheid Gods universeel. (Jona).

Menasseh ben Israel en Spinoza

Ontmoeting via Quakers? Leraar?

Denken totaal verschillend: Messianisme

Verlichting: voorloper Mozes Mendelssohn (1729-1786)

Juan de Prado (1614-1670)

Lopera 1612-1614?

Alcala 1627

baccalaurius artium 1629

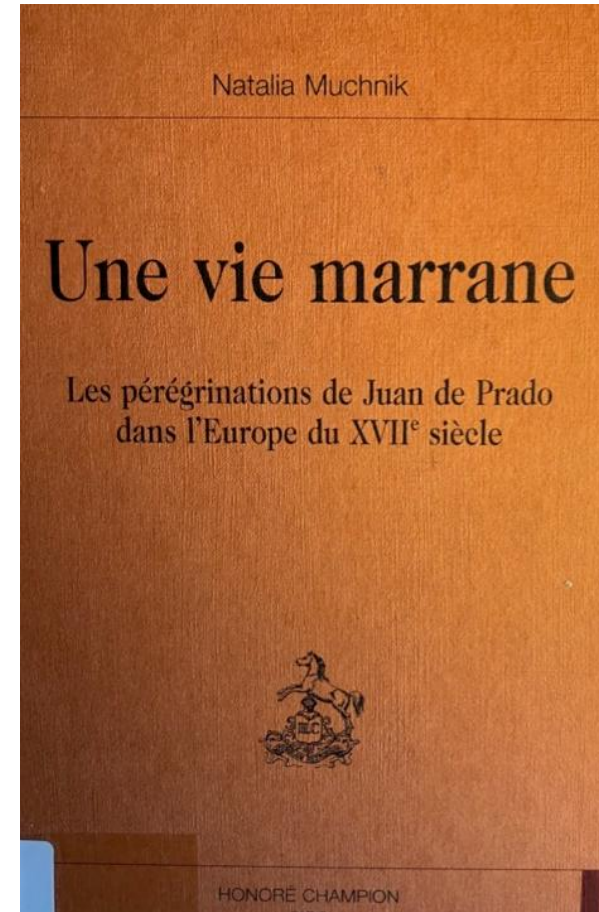
student geneeskunde 1630

madre de dios (theol) 1633

vriendschap Orobio de Castro

licentiaat Toledo 1636

Overtuigd oom dat wet van Mozes
enige wet is 1639 Proces oom 1654

vervolg

1637 trouwt binnen familie Gomez. Bestaan marraanse religie?

1643 Deïsme (door arts)

1650 arrestatie vrouw door inquisitie

1651 Antequera

1652 Rome als lijfarts bisschop Sevilla

1654 Hamburg besnijdenis

1655 Amsterdam lid Collegium medicum (geen kerkelijke bijdragen)

1656 boek met enkele gedichten van hem gecensureerd

1656 herroept zijn slechte meningen 26 juli.

1658/9 getuigenis Tomas Solano y Robles over Spinoza en Prado

kapitein Maltranilla: geen religie practiseren

1658 opnieuw excommunicatie. Zoon intrekking ban met aanbevelingsbrief christelijke geleerden.

1662 In Antwerpen en terug keer tot catholicisme?

Miguel de Barros (1635-1701)

El coro de las Musas (Brussel 1672)

Castiga la Divina Justicia al Doctor Juan de Prado maestro de los falsas dogmas, que no tenia mas religion que la conviene a su cuerpo ni mas alma en su opinion que de cavallo

Laat de heer doctor Juan de Prado kastijden, meester van de valse dogma's, die geen andere religie heeft dan die bij zijn lichaam past en niet meer ziel heeft dan naar eigen zeggen van een paard.

Bronnen voor zijn ideeën

Daniel de Ribera was onder de naam Jose Carreras een franciscaanse priester, maar sinds 1653 schoolmeester van portugees-joodse gemeente van Amsterdam in de 17de eeuw en werkte me aan den gedachtenisbundel, die in 1655 verscheen, toen in Cordova Abraham Nunes Bernal door de Inquisitie werd verbrand

Uit rapporten van verklikkers:

Eigen oordeel en geweten afgaan

Chinese geschiedenis 10.000 jaar ->

Wet onbetrouwbaar en onzinnig:

Wie kan denken dat vasten, het opheffen van de Wetsrollen de mens het heil zal brengen.

Natuurwet gaat boven - en vooraf- aan de wet.

De baardmannen = beweren te onrechte dat de filosoof kwaadaardig is

Orobio de Castro (1617-1687)

Baltazar Alvares de Orobio is 1617 Bragança. Als kind ging hij naar Andalusië. Hij studeerde filosofie en geneeskunde in Alcalá. Hij werd hoogleraar metafysica in Salamanca en later op de geneeskunde in Sevilla. In 1654 door de inquisitie gevangen gezet. Na zijn vrijlating hoogleraar farmacie in Toulouse.

1662 trok hij naar Amsterdam, hij tot het jodendom terugkeerde en de naam Isaak Orobio de Castro aannam en tot zijn dood als arts werkte. Tegen zijn vroegere vriend Juan de Prado schreef hij de *Epistola Invectiva* en tegen Spinoza de *Certamen Philosophicum*. Met Van Limborgh hield hij een vriendschappelijk gesprek over de waarheid van het christendom.

Dr. ISAAC OROBIO DE CASTRO (omstr. 1620—1687).
Sepia-tekening van Jacobus Groenwolt, 1727, in de Livraria-D. Montezinos.

Epistola Invectiva Contra un Judio Philosopho Médico, que Negava la Ley de Mosse, y Siendo Atheista Affectava la Ley de Naturaleza

Proloog onwetenden die die komen om te luitsteren en te leren van hen die weten en hun regels aanvaarden. Tegen over de trotste filosoof, die de lering der wet verwerpt.

Inleiding: bewijs van de goddelijkheid van de wet

1. Verdediging vaan de mondelinge wet
2. Rabbijnse leringen en regels
3. Talmud tegen de christelijke laster.

Spinoza en de marraanse ketter

1. Geen directe overname van filosofie, omdat Uriël da Costa en Juan da Prado beïnvloed zijn door averroïstisch rationalisme.
2. Wel klimaat geschapen:
door openheid, gelijke deelname aan openbaarheid.
3. Met Spinoza hebben zij zo de verlichting voorbereid.